

zelfde voorzienigheid, die men wat mij betreft, in al haar voorzieningen zeer speciaal mag noemen, mits dan ook alle gebruik van „stellenden“, „vergrootenden“ en „overtreffenden“ trap (speciale, specialer, speciaalste voorzienigheid) daarmee voorgoed zij afgesneden. Want ik word bij den dag benauwd voor de woorden „algemeen“ en „bijzonder“.” De hoogleraar Hepp meent nu, dat ik hier „in hooge mate afbrekend, destructief“ te werk ga. Hij brengt het citaat ten bewijze daarvan naar voren. Hij suggereert dus zijn lezers, dat inderdaad deze „onderscheiding“ „oud“ is en overal, behalve bij mij, vaststaat. Maar dat is niet waar. In de eerste plaats: sommigen hebben nog weer een allerspecialste voorzienigheid over Christus er aan toegevoegd; er is in dezen geen sprake van een vast systeem. In de tweede plaats: Dr H. Baynck schrijft: „De voorzienigheid MAG daarom wel in generalis (algemeen)... specialis (bijzonder)... en specialissima (bijzonderst)... onderscheiden worden. MAAR zij strekt TOCH als kracht Gods tot alle en tot ieder scheppel zich uit“. In de derde plaats: Dr A. Kuyper heeft blijkens Loc. de Prov., ed. Kampen, bl. 53, critiek geëffend op de geref. dogmatiek in dezen, en evenals ik, willen teruggaan naar het begin; en in de vierde plaats: Prof. Hepp citeert weer niet letterlijk; hij beweert, dat ik het heb over „algemeen, bijzonder en bijzonderst“, en dat is al weer onwaar; ik handelde over speciaal, specialer, speciaalst...

Geval 5. Op bl. 667 beweert Prof. Hepp, dat ik „de oude onderscheiding“ tusschen de KENNIS der vereeniging, der aanschouwing, of der pelgrims terzijde stel. Hij citeert hier mijn: „Wat is de Hemel?“, bl. 181. Maar daar staat duidelijk: „Heel deze onderscheiding van drieërlei „THEOLOGIE“ schijnt ons onrijp“. Ik mag niet veronderstellen, dat Prof. Hepp niet weet, wat het verschil is tusschen kennis en theologie. Wat ik dan wel veronderstellen moet inzake deze manier van „citeren“, laat ik over aan den lezer.

Voor ditmaal genoeg. Volgende week verder.

K. S.

Jaarboek der Gereformeerde Kerken.

Het Jaarboek is op den gewonen tijd verschenen. Zijn lof kan ik, voor wat de verzameling der gegevens betreffende de statistiek aangaat, gemakkelijk zingen, omdat de oer daarvan niet aan mij toekomt, doch aan hen, die geregeld de noodige aanvullingen of wijzigingen hebben aangebracht; wel moge ik enkele vriendelijke correspondenten, die onderscheiden bijzonderheden hebben opgediept, hier danken voor hun spontane medewerking.

Tot mijn blijdschap kon thans worden overgegaan tot benoeming van een tweeden redacteur. In het kerkelijk overzicht wordt daarvan dit opgemerkt: „Waren er een vorig jaar, niet voor den na het sterven van Dr J. C. Rullmann overgebleven redacteur, doch voor de uitgeefster van het Jaarboek, redenen, om niet in te gaan op de door ondergeteekende (K. S.) opgebrachte gedachte van benoeming van een tweeden redacteur, in de plaats van wijlen Dr J. C. Rullmann, was zijn deze bezwaren er niet meer, en kon een tweederedacteur worden aangezocht en werd de aangezochte (Ds F. C. Meijster) onmiddellijk bereid gevonden“. Enkele persuitingen van verleden jaar, met name eene in De D. J. Couvée in een mij van bevriende zijde toegezonden ex. van „Herleving“, zijn hiermee voldoende afgesloten.

Het Jaarboek bevat een schat van gegevens, in 480 bladzijden, compres gedrukt. Volgens de bestaande gewoonte van vele jaren is het Kerkelijk Overzicht geschreven door den oudsten redacteur. De „In Memoriam“ handelen over wijlen Ds J. P. Visscher (door Ds T. Sap); Ds E. Buurma (door Ds R. W. Huizing); Ds E. Prinsen (door Ds H. Meulink); Ds W. J. Goedmoed (door Ds K. v. d. Veen); Ds J. Snoek (door L. K. Koffman te Urk); Ds T. Kramer (door Ds A. D. C. Kok); Ds A. S. Schaafsma (door Ds K. Doornbos); Ds S. Groeneveld (door Dr S. O. Los); Ds H. Thomas (door Ds H. A. Wiersinga); Ds J. Meijer (door Ds P. Melles); Ds D. Vrieling door Ds W. Reinders); Ds S. Kamper (door Ds G. C. P. Boedt); Ds A. M. Donner (door Prof. Dr K. Dijk); Ds J. Estié (door Ds E. L. F. Nawijn); Ds J. Visser (door Ds G. A. van Nood); Ds G. Boekenoggen (door Ds J. Douma van Britsum).

Heb ik me niet verteld, dan worden onder het hoofd „De Chr. Pers voor het Gereformeerde Kerkelijk leven“ 146 organen vermeld.

Het jaarboek hopen we hartelijk aan.

K. S.

Extrême verbondopvatting — bij wie?

Eén van de dingen die in onze dagen telkens pijnlijk treffen is dit, dat allerlei gedachten en beschouwingen, die in de groote dagen van Dr Kuyper gemeengoed waren onder ons volk en als bij uitstek gereformeerd werden beschouwd, thans verdacht blijken te zijn en tekenen van deformatie worden geacht.

Ik wil een paar voorbeelden noemen.

In Poot geleiden schreef Da Telder van Breda een en ander over den staat der geloovigen na den dood. Het „Calvin. Weekblad“ nam die woorden van Da Telder over en riep luide ach en wee over zooveel nieuwichterij en sprak zelfs van belijdenis-aanranding! Maar zie — Da Telder bleek alleen maar de opvatting van Dr Baynck's Dogmatiek op dat punt te hebben doorgegeven! Een Dogmatiek, die ieder Gereformeerd theoloog geacht wordt te kennen!

Het „Calvin. Weekblad“ zweeg na dien over deze zaak. ¹⁾

1) Noot van de Redactie: Vergelijk hierover De Reformatie 10 Juli 1936, blz. 344, b; Ds Telder ongeveer woordelijk Baynck's Dogmatiek, IV, 576/7....

Prof. Hepp ontdekte een van zijn deformatie-symptomen in het beweren van één onzer predikanten, dat het onjuist zou zijn te spreken van een Schep-ping smid d e l a a r. Prof. Hepp keek toen zeer dreigend en vond het heel erg!

En ach — jaren en jaren geleden had Ds Sikkil (de „oude“) hetzelfde beweerd. „Daarom achten we het niet naar Gods Woord, dat men spreekt van den Middelaar der Schepping“. „Want dan is de Heilige Geest ook Middelaar“. „Neen, maar bij de belijdenis van het Middelaarschap gaat de Heilige Schrift uit van de gevallen wereld. Het Middelaarschap heeft betrekking op de gevallen wereld“. (Preek over Zondag 6.)

Was Ds Sikkil Sr óók onder de deformateurs?

Nadien heeft zich weer een dergelijk geval voorgedaan.

De zaak is deze.

Prof. Waterink schreef een boekje, dat tot titel voert: „Aan Meeders hand tot Jezus“. In „Bouwen en Bewaren“ gaf Mevr. Gera Kraan-v. d. Burg een recensie daarvan. 't Was een heel v r i e n d e l i j k e recensie. Maar toch gaf Mevr. Kraan o.a. deze critiek:

„Over het bidden met onze kinderen zegt Professor Waterink mooie dingen; en toch...! Hij wil de term „een nieuw hartje“ behouden en de kinderen daarom laten bidden. — O, ik weet de argumenten wel: wij volwassenen bidden ook om datgene, wat wij reeds bezitten, om Gods nabijheid en om Zijn Heiligen Geest. Wij groote menschen voelen het elken dag schrijnen langs onze ziel: God ziet ons als de geheiligden door Christus, maar wij zelf zien haast uitsluitend die afkeuze karaktereuten, de zonden van ons leven, en bidden om de vernieuwing daarvan. — Maar het is iets heel anders, om zoo'n gebed om een nieuw hartje aan kinderen beneden zes jaar op te leggen. Voor een kind is bidden vragen, echt vragen en geen verzuchten... Zoo leeren wij het hen zelf immers. En wie in eigen jeugd door zoo'n uitdrukking in moeite en verwarring is geraakt en er wonderlijke gedachten aan verbonden heeft, wil zoo graag aan een jonger geslacht al dat verdriet en misverstand besparen. Als wij werkelijk gelooven, dat dit kind in Christus geheiligd is, zoeken wij naar die termen, waarin de verhouding tusschen God en hem en ons het duidelijkst wordt uitgesproken. Dan kan het onze eigen soms opkomende twijfel aan Gods beloften voedsel geven, wanneer we, vooral na stoutigheid, onze kinderen zóó laten bidden. En... wij doen daarmee ook vaak onzaglijk veel kwaad aan teere, vrome kinderzieltjes, door onze, misschien wel evangeliseerend-bedoelde vermaningen van „vroeg den Heere Jezus zoeken“ en „veel bidden om een nieuw hartje“. Een kind van, zeg twaalf jaar, dat ernst maakt met zijn staat voor God, wordt er door neêrgeplagen. Dat denkt: „vader en moeder“ of „die ouderling en dominee zien me voor een heiden aan“. Dat is onze manier om zoo'n kind „de gemeenschap der heiligen“ te doen beleven; en er zijn jaren voor noodig om hem over die schok te doen heenroelen.“

Tot zoover de critiek van Mevr. Kraan.

In het „Calvinistisch Weekblad“ werd aanstonds op deze recensie gereageerd. En dat gebeurde lang niet vriendelijk! Men leze:

„Zelfs maakte deze dame (men begrijpt: dat is Mevr. Kraan — C.V.) die zich tot tolk maakte van de extrême Verbondopvatting, bezwaar er tegen, dat kinderen bidden om „een nieuw hartje“. Conclusie „gedoopte kinderen“ mogen niet bidden om wedergeboorte en bekeering!“

De lezer zal aanstonds opgemerkt hebben, dat deze „conclusie“ in zoover onjuist is, dat Mevr. Kraan er nooit in haar leven aan gedacht heeft te betoegen, dat gedoopte kinderen niet zouden moeten bidden om „bekeering“! En ik geloof ook, dat de man, die dit in het „Calvinistisch Weekblad“ liet drukken, nooit in ernst gedacht heeft, dat Mevr. Kraan zulken onzin zou betoegen.

't Ging alleen over dat „nieuw hartje“, dus over de wedergeboorte.

Dit stukje uit het „Calvinistisch Weekblad“ maakte sindsdien een wandelingetje in onze pers en het werd op 'n marsch begeleid door menig „ach en wee“ van de belangstellende kijkers terzijde van zijn weg.

✱

Waarom ik er op terug kom?

't Herinnerde mij indertijd aanstonds, dat Dr Kuyper ook over deze kwestie geschreven had. Maar 'kwist niet meer precies waar. Voor enkele weken evenwel kwam ik het bewuste artikel weer tegen. En ik wil het den lezers van „De Reformatie“ niet onthouden. Vanwege de leering en ook een beetje vanwege de tragische ironie.

In 1892 werd n.l. aan Dr Kuyper de vraag gericht „of iemand, die leeft onder het verbond, maar van zijn deelgenootschap aan het verbond nog niet de bewustheid om draagt, bidden mag: Plantmijn in Christus en schenk mij het geloof“.

Men ziet dezelfde kwestie, alleen nog wat sterker geaccentueerd, want de vraag betreft bij den man uit 1892 niet alleen kinderen, maar ook volwassenen.

En wat antwoordt nu Dr Kuyper in de spanningsvolle dagen, die aan de vereeniging van '92 vooraf gingen? Men leze („Heraut“, No. 736, 31 Jan. 1892):

„Aan het verzoek om eenig antwoord op deze vraag, is licht te voldoen.

Ge zult nooit bidden: „Heere, verkiez mij onder uw uitverkorenen“, omdat de daad der verkiezing achter het geloovig gebed ligt, en er dus nooit het voorwerp van kan zijn.

Ge zult nooit bidden: „Heere, roep mij“, omdat de roeping ten leven altoos aan het geloovig gebed

voorafgaat, en er dus nooit het voorwerp van kan zijn.

Maar wel leert de Heilige Schrift ons bidden: „Bekeer mij, zoo zal ik bekeerd zijn“. „Vernieuw in het binnenste van mij een vasten geest“. „Neem Uwen Heiligen Geest niet van mij“. „Vermeerder ons het geloof“, enz.

Als regel geldt dus, dat al hetgeen achter het eerste opkomen van het geloovig gebed ligt en hetgeen er de grond van is, niet zelf in het gebed kan worden afgebeden.

In geen geloovig gebed kan dus gebeden worden: Verkiez mij, of zet mij over uit den dood in het leven, of schenk mij het geloofsvermogen.

Daarentegen kan er wel gebeden worden: „Wij mij het geloof deelachtig maken“, overmits dit doelen kan op het uitkomen van uw geloof uit zijn wortel en op de vruchten, waarin het geloof naar buiten treedt, of ook op het weer uitkomen van het geloof na tijden van donkerheid en afval.

En zoo is er op zichzelf ook geen bezwaar tegen de bede: „Wij mij inplanten in Christus“, voor zooveel daarmee bedoeld wordt, dat men zelf de levende ziels-gemeenschap met den Middelaar nog niet ervaart, en mits men niet bedoelt te zeggen, dat er tusschen zijn ziel en den Middelaar nog geen band van Godswege gelegd is.

Dit alles geldt intusschen alleen van het geloovig gebed.

Is de bidder een persoon, die nog op de manier der van God vervreemden bidt, dan is er natuurlijk geen regel voor zijn gebed te stellen. Zulk een bidt zonder nog de ordinantie Gods voor het gebed te kennen, zonder een grondslag te hebben waarop hij pleit, en zonder te weten waar hij om bidden moet.

Is er daarentegen sprake van het gebed in de kerken Gods, in een kring van geloovigen, of in de hedeel van iemand in wien het werk der genade de eerste ritselingen van het gebed teweeg brengt, dan blijven we vasthouden aan de uitlegging, die onze Catechismus voor het gebed geeft; dan verwijzen we naar de formuliergebeden, die in onze Liturgie staan; dan wijzen we bovenal op de gebedspraktijk, die de Schrift zelve ons biedt; en dan achten we 't boven gegeven antwoord op de gedane vraag hiermee in overeenstemming.

Alleen lette men er wel op, dat het alleen hangt aan den zin, dien ge in uw woorden legt. Bedoelt ge b.v. „wedergeboorte“ zóó, dat ze uw geheele heiligmaking in zich sluit, dan kunt ge er zeer zeker, en moet ge er om bidden; **terwijl omgekeerd als ge er alleen onder verstaat, de implanting van de eerste levenskiem, deze bede in het geloovig gebed geen plaats heeft.**

Van „extrême verbondsbeschouwing“ werd gesproken. Bij wie is ze te vinden?

Als Kuyper gekend en werkelijk gevolgd werd, zou het er op het oogenblik zoo heel anders uitzien in menig opzicht.

H.

C. V.

Oom Paul.

De heldhaftige geschiedenis van Zuid-Afrika, door Marjorie Juta. Geautoriseerde vertaling van R. Wiessing-De Sterke. — 's-Gravenhage, H. P. Leopolds Uitg.-Mij.

Het is bijna 40 jaren geleden, dat Dr J. F. van Oordt zijn prachtig werk over Paul Kruger en de opkomst der Zuid-Afrikaansche Republiek deed verschijnen, groot 901 bladzijden. Hij verklaart in de inleiding, dat hij moest kiezen tusschen het Transvaalsche en het Engelsche standpunt bij de levensbeschrijving van Oom Paul. Als Afrikaner koos hij van zelf het Transvaalsche gezichtspunt.

Thans na 40 jaren verscheen bovengenoemd werk van de hand eener dame, die van Hollandsch-Afrikaansche geboorte is. Zij schreef in het Engelsch onder den titel: „The pace of the ox“, d.i. De stap van de os. De vertaalter is een Nederlandsche dame, die het werk den titel heeft gegeven van „Oom Paul“. De firma Leopold te 's Gravenhage heeft het werk, groot 241 bladzijden, op degelijk papier met fraaie letter gedrukt en er elf illustraties aan toegevoegd, alle verband houdende met het leven van Oom Paul.

In vier hoofdstukken wordt de wording van de Transvaalsche Republiek beschreven, in de twee volgende de worsteling met Engeland, terwijl het slothoofdstuk luidt: Ballingschap.

De groote Polgieter-trek, waartoe de Krugers behoorden, wordt in het eerste hoofdstuk treffend beschreven. De moorden, door de kaffers gepleegd, de slag bij Vechtkop, het verraderlijk ombrengen van kommandant Piet Retief en de slag bij Bloedrivier gaan hier onze oogen als in een film voorbij. Dan volgt de Trek naar het hooie Noorden en de vestiging in Potchefstroom en Rustenburg. De jeugd van Oom Paul wordt in deze verhalen ingevlochten. Wij zien hoe de 14-jarige Paul zijn eersten leeuw neerschiet, en dien leeuw laat brullen na zijn dood, door plotseling op zijn lijf te springen, zoodat zijn nieuwsgierige makker Hugo, die de tanden van den leeuw bekeek, van schrik achterover tuimelde. Ook zien we hem in gevechten met een buffel en met een olifant.

De schrijfster kent ook het verhaal van Pauls zwemtocht over de Vaalrivier, toen niemand er

door durfde bezoeken, gehuwd is.

Het verhaal door het sp is algemeen ter niet d maar door te slachten dier te ste

De bekeerd noemd een Zijn eerste den dood a bergen in uitgepul van terwijl hij opend en af, want i in overtuig de Heilige dat zijn zo worden, li nemen. Te door een aan de Jal Toen kwar het Lam neemt! De zijn hart. f de hand g mijnleven

Bij de b telt de sch werd hij d en het wil zoeken. 't zijn gevolg kwamen u hij hoogme op bad hi nemen, wa

Op de Kruger ku op te mer kaffers hel hij een bel mandanten leefden. O verzoening Van het schrijfster „Doppers“ ten een do boekje van pers, dan Doppers w kerken, die godsdienst waren de volk

Ook is matic) wa ontstond r gelijk op Trek was meerde ge Terloops z is geweest kerk in Tr kwamen st vaal. De ' diend door van de K Transvaal Hoff en V atweek va verwaarlo Venter, vi Caspar K om hulp synode va werd Ds digd, om t in Zuid-Af is daarop den sering

De histo rige presi nexatie va testen der schrijfster ding van geteekend. vaalsche I driemansc den beken generaal

In Mei maal tot i met gener land, was tot stand Republiek tracten al Pretoria— Kruger k annam l

Na zijn met Cecil

voorwerp van ons bidden: „Be- vernieuw in het G. „Neem Uwen meeder ons het

achter het eerste t en hetgeen er bed kan worden

gebeden worden: lood in het leven,

worden: „Wil mij rmits dit doelen v geloof uit zijn a het geloof naar uitkomen van het afval.

n bezwaar tegen tus“, voor zooveel de levende ziels- z niet ervaart, en dat er tusschen band van Gods- van het geloo-

op de manier der r natuurlijk geen a een bidt zonder gebed te kennen, arop hij pleit, en en moet.

ehed in de kerken, of in de bidcel der genade de weeg brengt, dan legging, die onze dan verwijzen we ze Liturgie staan; dspractijk, die de chten we tboven raag hiermee in

het alleen hangt n legt. Bedoelt ge v geheele heilig- er zeer zeker, en gekeerd als ge er ij van de eerste ovig gebed geen

“ werd gesproken.

ik gevolgd werd, el anders uitzien

C. V.

KUNST

nis van Zuid-Afri-

van R. Wiessing- ge, H. P. Leopolds

hat Dr J. F. van ul Kruger en de Republiek deed Hij verklaart in n tusschen het standpunt bij de l. Als Afrikaner the gezichtspunt. bovengenoemd van Hollandsch- reet in het En- of the ox“, di- er is een Neder- titel heeft ge- ma Leopold te t 241 bladzijden, er gedrukt en er le verband hou- Paul.

wording van de ven, in de twee land, terwijl het

toe de Krugers oofdstuk treffend de kaffers ge- verraderlijk om- telief en de slag ogen als in een naar het hooge fstream en Rus- wordt in deze hoe de 14-jarige t, en dien leeuw slotseling op zijn vsgierige makker uuw bekeek, van zien we hem in t een olifant. rhaal van Pauls oen niemand er

door durfde. Maar Paul ging zijn aanstaande bruid bezoeken, Maria du Plessis, met wie hij in 1842 gehuwd is en trotseerde om harentwil alle gevaren.

Het verhaal hoe Oom Paul zijn duim verloor door het springen van het krul in zijn laadgawe is algemeen bekend. Zijn genezing geschiedde echter niet door een oud boerenmiddel (pag. 34), maar door op raad van een kaffermeidje een bok te slachten en de hand in de warme maag van het dier te steken.

De bekering van den jeugdigen Paul wordt genoemd een worstelen met het godsdienstprobleem. Zijn eerste vrouw en kind werden hem door den dood ontruk en Paul vluchtte in wanhoop de bergen in. Daar vonden hem later zijn vrienden, uitgeput van den honger door het lange vasten, terwijl hij zei: De Heere heeft mijn oogen geopend en alles geopenbaard. Dit verhaal is niet af, want nog lang na deze gebeurtenis leefde hij in overtuiging van zonden, terwijl hij dagelijks de Heilige Schrift onderzocht. Toen hij meende, dat zijn zonden te groot waren om vergeven te worden, bad hij God om hem dan maar weg te nemen. Terwijl de kaffers met den ossenwagen door een drift gingen bleef hij, evenals Jakob aan de Jabbok, achter om te worstelen met God. Toen kwam God hem voor met de woorden: „Zie het Lam Gods, dat de zonde der wereld wegneemt“. Daarmede daalde het licht der genade in zijn hart. En daar, zoo zeide hij, heb ik den Heere de hand gegeven, om uit dankbare liefde Hem mijn leven lang te dienen.

Bij de beschrijving van de jachtavonturen vertelt de schrijfster heel goed, hoe neef Paul (zoo werd hij destijds nog genoemd) clairvoyant was, en het wild zag loopen, waar niemand het zou zoeken. 't Gevolg was, dat altijd arme Boeren in zijn gevolg gingen jagen, want zijn voorspellingen kwamen uit. Dit duurde totdat neef Paul inzag, dat hij hoogmoedig was geworden op zijn gave. Daarop bad hij God om die gave van hem weg te nemen, wat ook geschiedde.

Op de krijgsbedrijven van wijlen President Kruger kunnen wij niet ingaan. Het zij voldoende op te merken, dat hij zoo dapper was, dat de kaffers hem voor onkwetsbaar hielden. Ook nam hij een bemiddelende houding aan, toen de kommandanten Pretorius en Potgieter in oneenigheid leefden. Ook was hij getuige van hun treffende verzoening.

Van het kerkelijk leven in Zuid-Afrika geeft de schrijfster een gebrekkige voorstelling. Ze noemt „Doppers“ menschen, die op alle nieuwe gedachten een domper zetten. Leest men het smaakvolle boekje van Dr Okulis (Ds Postma) over de Doppers, dan krijgt men een heel anderen indruk. Doppers waren menschen uit de drie Hollandsche kerken, die vasthielden aan de taal, de zeden en de godsdienstige beginselen van de voortrekkers. Zij waren de ruggegraat van het Zuid-Afrikaansche volk.

Ook is het verhaal van de afstichting (reformatie) waardoor de Geref. Kerk van Z. Afrika ontstond niet geheel juist. Ze is geen sekte, die gelijkt op de Scotsch Covenanters. Tijdens den Trek was in Natal gesticht: De reizende Gereformeerde gemeente en waren de ambten ingesteld. Terloops zij gezegd, dat Oom Paul nooit ouderling is geweest en nog minder hoofd van de Geref. kerk in Transvaal. Toen de Voortrekkers tot rust kwamen stichtten zij de Ned. Herv. Kerk in Transvaal. De Vrijstaat en Kaapprovincie werden bediend door predikanten uit de Ned. Geref. Kerk van de Kaapprovincie. Maar de Herv. Kerk in Transvaal had vier predikanten, o.w. Ds v. d. Hoff en Van Warmelo. Toen deze Kerk van 1853 afweek van de waarheid en de tucht schromelijk verwaarloosde, schreven enkele Boeren (o.a. D. Venter, vice-president van Oranje Vrijstaat, en Caspar Kruger, uit Rustenburg naar Nederland om hulp van gereformeerde leeraars. Door de synode van de Chr. Geref. Kerk in Nederland werd Ds D. Postma (niet Dr Postma) afgevaardigd, om ter plaatse naar den kerkelijken toestand in Zuid-Afrika te informeren. Onder zijn leiding is daarop de reformatie tot stand gekomen onder den seringenboom te Rustenburg in 1859.

De historische gegevens omtrent het diep treurige presidentschap van Burgers, de eerste annexatie van Transvaal door Engeland, en de protesten der Boeren daartegen, worden door de schrijfster trouw verwerkt. De vredelievende houding van Generaal Paul Kruger wordt treffend geteekend. En dan volgt het herstel van de Transvaalsche Republiek in 1880 onder leiding van het driemanschap Kruger, Joubert en Pretorius, na den bekenden slag bij Majoeba, waar de Engelsche generaal Colley sneuvelde.

In Mei 1883 werd Paul Kruger voor de eerste maal tot president gekozen. Als zoodanig toog hij met generaal Smit en Ds S. J. du Toit naar Engeland, waar in 1884 de Conventie van Londen tot stand kwam, die de onafhankelijkheid van de Republiek erkende. Ook sloot de deputatie contracten af voor den aanleg van den spoorweg Pretoria-Delagoabaai. Ook maakte President Kruger kennis met Dr Leyds, die de benoeming aannam tot staatsprocureur te Pretoria.

Na zijn terugkeer uit Europa begon de strijd met Cecil Rhodes, die van mijn-ingenieur te Kim-

berley was opgeklommen tot millionair en tot premier van de Kaapkolonie. Aan den Witwatersrand werd het goudrif ontdekt en van alle zijden stroomden emigranten Transvaal binnen, die de aanleiding werden tot het stichten van Johannesburg. Rhodes stookte het vuur van ontevredenheid onder de mijnwerkers aan en zoo kreeg President Kruger, die in 1888 herkozen was, veel last van hen.

De inval van Jameson bracht dezen strijd tot een climax. De grootmoedige behandeling van de opstandelingen dwong de bewondering af van de geheele wereld. President Kruger werd in 1893 herkozen en de eenheid van Transvaal was met Gods hulp hersteld.

Hier vlecht de schrijfster enkele staaltjes in van de natuurlijke wijsheid van Oom Paul. Toen twee broers ruzie hadden over een erfenis, en Oom Paul als scheidsrechter werd ingeroepen, liet hij den jongsten broer de plaats op de kaart in tweeën deelen en den oudsten broer het eerst kiezen.

De kassier van een hotel had £100 van een reiziger in bewaring en weigerde die terug te geven. De President ter hulp geroepen leende den Boer £100 en zei, geef dit geld aan de kas af tegen bewijs en ga dan slapen. Morgen haal je eerst mijn geld en dan het jouwe uit de kas. De kassier gaf de eerste som terug, terwijl de Boer zijn bewijs vast hield. Daarna de tweede som tegen bewijs. De schrijfster vergeet te vertellen, dat de kassier zei: „Er is maar één man, die slimmer is dan ik, en dat is Oom Paul, die heeft je zeker goeden raad gegeven!“

De waarde van het boek van Mej. Jutta wordt aanmerkelijk verhoogd doordat zij een brief opnam van den Amerikaan Poultney Bigelow over Krugers karakter. Hij vergelijkt hem bij den moedigen leeuw en den rustigen os, want Kruger was tegelijk hartstochtelijk druk in zijn bewegingen en volkomen rustig van gemoed. Men heeft hem vaak misverstaan, en beschuldigd van koppige door-drijverij, doch hij moet gezien worden als Benjamin Franklin, als overwinnaar van schijnbaar onoverkomelijke hinderpalen.

Over den grooten oorlog van 1899—1902 geeft de schrijfster uitvoerig bericht. Doch hierin behoeven wij haar niet te volgen, want de feiten zijn algemeen bekend.

Haar boek eindigt met „President Kruger in ballingschap“. Ook hierin zijn enkele kleine onnauwkeurigheden. Te Clarens, waar de President stierf, was hij slechts een paar maanden. Te Utrecht, te Hilversum en te Menton was hij het langst. Uit zijn gevolg worden genoemd Happé, Dr Heymans en Dr Los. Doch waarom niet Mevrouw Eloff en hare dochters, en Mijnheer Bredell, de secretaris, die zijn rechterhand was?

Een historisch verhaal kan tweemaal waarde hebben. Het kan gelijk zijn aan het rapport van een rechter van instructie bij de rechbank, die alle getuigen in een zaak heeft verhoord en geschild. Maar zulk een verhaal is gewoonlijk zoo droog als kurk.

Het historisch verhaal kan echter ook waarde hebben als smakelijke vertelling, die door jonge menschen verslonden wordt, mits het zedelijk-godsdienstige gehalte van het werk beantwoordt aan de normen door God gesteld.

Deze laatste waardeering kan aan het boek van Mej. Marjorie Jutta niet onthouden worden. Zij heeft o.i. de Kruger-literatuur met een nuttig werk verrijkt.

S. O. LOS.

UIT DE HISTORIE

De briefwisseling tusschen Groen en Kuyper.

I.

Het karakter van deze uitgave.

De herdenking van Kuypers geboortedag behoort weer tot het verleden. In kranten-, weekblad- en tijdschriftartikelen, in redevoeringen en in gedenkboeken, zijn vele waardeerende en enkele lakende beschouwingen gewijd aan den veelzijdige. En reeds is door velen de jubileumlektuur, zooals gebruikelijk is, bijgezet in het praalgraf, genaamd boekenkast.

Hoe snel verouderd doorgaans het meerendeel van dergelijke gelegenheidsgeschriften! En terecht, in zoo verre zij bestaan in de herhaling van wat al talloze malen gezegd is. Een beter lot verdienen zij slechts, indien zij nieuwe gezichtspunten openen, of indien zij gegevens aan den dag brengen, die tot nog toe onbekend waren gebleven.

Wat het eerste betreft schijnt de kans gunstig te staan, dat deze herdenking een nieuwen impuls zal geven aan de bestudeering van Kuypers werken. De strijd om zijn geestelijke erfenis is gelukkig nog in vollen gang. In theologie, staatsrecht en wijsbegeerte heeft hij, met kwistige genialiteit, zooveel vragen aan de orde gesteld en aanvankelijk beantwoord, dat met de kritische verwerking, laat staan met de verdere ontwikkeling van zijn denkbeelden in vele opzichten nog slechts een begin is gemaakt.

Maar niet alleen Kuypers werken roepen om verdere bestudeering, ook zijn levensgeschiedenis vraagt daar om. Wel hebben Rullmann en anderen reeds heel wat bijeen gebracht, maar de biografie van Kuyper is nog niet geschreven en kan trouwens voorloopig nog niet geschreven worden. Van zoo'n werk mag men immers verwachten, dat het zijn held ten voeten uit teekent, in heel zijn persoonlijkheid met haar deugden en gebreken. Het dient zijn verhouding te beschrijven tot geestverwanten en tegenstanders, de invloeden, die hij ondergaan en die hij uitgeoefend heeft, nauwkeurig aan te wijzen. Het dient zijn veelzijdige activiteit in het licht te stellen, ook waar die gewerkt heeft achter de schermen. Aldus zou het niet alleen een geschiedenis van Kuyper, maar een belangrijk stuk vaderlandsche geschiedenis worden. Ja zelfs zou het (men denke aan Kuypers werkzaamheid als minister-president) naar het gebied der internationale politiek voeren.

Voor een dergelijke biografie is de tijd nog niet gekomen. Consideratie met nog levende personen, maar vooral het gebrek aan gegevens verbieden voorshands elke poging in die richting. Wat al bescheiden zouden geraadpleegd moeten worden, die op dit oogenblik rusten in archieven of ontoegankelijke particuliere verzamelingen!

Maar een begin is althans gemaakt. Juist nog op tijd om als herdenkingsbijdrage dienst te kunnen doen, verscheen de briefwisseling tusschen Groen van Prinsterer en Kuyper.¹⁾

Een, ook uiterlijk, monumentaal werk!

Precies 500 brieven, in den loop van ongeveer tien jaar tusschen deze beide mannen gewisseld, zijn hier chronologisch gerangschikt en van, soms uitvoerige, aantekeningen voorzien.

Eigenlijk geldt deze publicatie in de eerste plaats Groen. Zij vormt een zelfstandig onderdeel van de groote uitgave van zijn nagelaten geschriften, waaraan de hoogleeraren Gerretson en Goslinga nu reeds jaren lang werken, en waarvan in 1925 het eerste deel, bevattende Groens briefwisseling tot 1833, het licht zag. Deze uitgave is berekend op vier omvangrijke deelen (afgezien van nog een deel, dat de overige nagelaten en ongedrukte geschriften zal bevatten), wat niemand zal verwonderen die weet, dat alleen reeds op het Rijksarchief ongeveer 10.000, en in andere verzamelingen nog ettelijke verdere duizenden brieven van en aan Groen bewaard zijn.

De correspondentie tusschen Groen en Kuyper was bestemd, om te zijner tijd opgenomen te worden in het laatste deel der groote uitgave. De uitgevers hebben echter de gelukkige gedachte gehad, haar nu reeds apart te laten verschijnen. Om twee redenen lijkt mij dit toejuiching te verdienen.

Vooreerst zou het, dunkt mij, in het raam van de geheele uitgave nooit mogelijk zijn geweest om, zooals hier geschied is, de brieven van Groen en Kuyper vrijwel onverkort mee te deelen. Ik vermoed althans, dat er in die editie slechts een bloemlezing zal voorkomen uit wat hier geboden wordt, wil de omvang van dat werk niet alle grenzen te buiten gaan. Tegenover dit voordeel van de afzonderlijke uitgaaf staat natuurlijk het onvermijdelijke nadeel, dat zij geen brieven bevat over Kuyper, door of aan Groen geschreven.

En in de tweede plaats: met dezen „voordruk“ kan een veel ruimer publiek worden bereikt dan dat, waarvoor de groote uitgave bestemd is. Men moet tenminste, behalve over een ruime beurs, al over bijzonder veel belangstelling beschikken voor Groen en onze 19e-eeuwsche geschiedenis, om zich deze vijf lijvige en kostbare deelen aan te schaffen. Daarentegen is de hier aangekondigde editie van de eerste tot de laatste bladzijde interessant voor ieder, die Kuyper vereert als zijn leidsman op kerkelijk of staatkundig terrein.

Om het werk tijdig, d.w.z. in de dagen van de Kuyper-herdenking, gereed te hebben, heeft Prof. Goslinga er een tempo achter moeten zetten, dat de nauwkeurigheid soms in gevaar dreigde te brengen. Wie nooit een dergelijke bezigheid bij de hand gehad heeft, kan zich bijna niet voorstellen, hoe tijdroovend en moeitevol het toelichten van een brievenpublicatie is. Althans wanneer men zichzelf zulke hooge eischen stelt als de heeren Gerretson en Goslinga. Zoolang het bekende feiten en personen betreft, gaat het gemakkelijk genoeg. Maar hoe vaak komen hier gebeurtenissen ter sprake, wier juiste toedracht bijna niet meer te ontwarren is! Dan moet er in alle mogelijke hoeken en gaten gespeurd en gesnuffeld worden, soms zonder eenig resultaat.

Eén voorbeeld! In onze briefwisseling wordt herhaaldelijk melding gemaakt van een zekeren Jhr Mr A. von Daehne van Varick. Hij was een van de eerste medewerkers aan De Standaard, van wien zoowel Groen als Kuyper aanvankelijk groote verwachtingen hadden, totdat hij reeds spoedig overging naar de Roomsche kerk. Gaarne zouden we wat meer weten van deze raadselachtige en interessante figuur, maar behalve zijn geboorte- en sterfjaar hebben de nasporingen tot nog toe vrijwel niets opgeleverd.

En zoo gaat het slag op slag! En als men dan ervaart, hoe zelden de uitgever ons in den steek

¹⁾ Briefwisseling van Mr G. Groen van Prinsterer met Dr A. Kuyper, 1864—1876; bewerkt door Dr A. Goslinga. J. H. Kok N.V., Kampen, 1937.